

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 18

1 mei 1966

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Marsmans dichterlijke testament

Vlak voor de vijand zijn inval deed, verscheen Marsman's laatste bundel: Tempel en Kruis. Het is een terugblik over zijn eigen leven; een verantwoording van zijn jeugd, zijn dichter-schap; een ontleding van de tragische toestand, waarin de Europese wereld is komen te verkeren.

Zoals bij velen van zijn tijdgenoten, is ook bij Marsman de verbondenheid met het geheel der westerse cultuur eerst in volle helderheid bewust geworden, toen de bedreiging groot en onafwendbaar werd. Aanvankelijk scheen het mis-schien, als was het fascisme een aristocratische vorm van denken en handelen, en in die eerste fase heeft méér dan één dichter een zekere bewondering ervoor gevoeld — een bewondering die te gereder gegeven werd naarmate men er minder van wist. Maar na enkele jaren was het aristocratische verdwenen, het demonische

In verband met de 4 mei-herdenking ontleenden wij dit artikel aan Mens en Wereld, 1e jrg., nr. 1 1947.

versterkt; en sinds in Duitsland de moordenaars regeerden, werd het blijkbaar, dat zelf het minimum van geestelijke vrijheid, waarzonder geen enkele cultuur bestaanbaar is, bedreigd raakte. Sinds die tijd brak bij Marsman en zijn vrienden een West-Europees verantwoordelijkheids-gevoel zich baan, zoals wij nog niet hadden gekend. Zonder hun individualisme prijs te geven, ja zelfs juist terwille van dit individualisme, verzetten zij zich tegen de „opstand der horden”. Niemand heeft dit duidelijker uitgesproken dan Marsman, in de afdeling korte verzen die de openlijke titel draagt: de Wanhoop.

Maar Marsman is verder gegaan in zijn noodwendige behoefte om niet alleen de dreiging te erkennen, doch ook de krachten te vinden tot persoonlijke en algemene hernieuwing. In de volgende afdeling: De onvoltooide Tempel, wijst hij het christendom categorisch af, zowel in de katholieke als in de calvinistische vorm. Het katholicisme verwijt hij, dat het door de tegen-

stelling van hemel en aarde het aardse leven vergiftigt en lichaam en ziel van hun onschuld berooft; het calvinisme vindt hij onaanvaardbaar wegens het dogma der erfzonde „bedreven voordat wij bestonden en waarmee ook het vlees is besmet”. Bij het kruis, waarvoor de gelovigen deemoedig knielen, voelt hij zich niet op zijn plaats: Marsman verlangt naar menselijke trots en aards geluk, naar een erkenning van de lichamelijke vreugden van de Eros, zoals alleen de Grieken die hebben gekend. Het antieke leven, hetzij dan wezenlijk doorgrond, hetzij enkel als symbool aanvaard, het antieke ideaal is voor de dichter de grote kracht van regeneratie, al zal de erfenis van zoveel eeuwen christendom natuurlijk niet kunnen worden weggedacht. Maar, gelijk Ter Braak theoretisch betoogde, zo verbeeldt Marsman het: de in de hemel geprojecteerde waarden nu niet langer buiten en boven, maar in de mens zullen het schepsel groot maken. En deze atmosfeer van „antieke vrede”, geschenk van de scheppingskrachtige Middellandse Zee aan de ontruste dichter, is tevens het geschenk geworden, dat deze dichter, in het laatste jaar voor zijn dood, aan óns, verontrusten, heeft willen geven.

G. STUIVELING.

de wanhoop

Waar eenmaal de engel des doods
langs de nachtelijke muren schreed
om te vrijwaren alles waar joodsch
het bloed aan de deurposten kleefde' —
sluipen thans door den kreunende nacht
hyena's en jakhalzen rond
in het schroeïende spoor van den dood;
en de brandende stad van den nacht
rookt het bloed van den Jood.
Alles immers is beter dan dit!
zou ons hart niet moeten vergaan
van wroeging en schaamte, dat dit
ongestraft kan bestaan?
want geen onzer heeft iets misdaan
om met zijn bestaan te bezweren,
dat er bloed aan de handen klit
en het tuig uit de onderwereld
de vulkanische tronen bezit.

Vandaag is het de dag van de arbeid

Dit jaar valt de eerste mei op zondag en is er dus een bijzondere aanleiding om in de rubriek geestelijk leven aandacht te schenken aan de betekenis van de eerste mei. We zullen dat doen in het licht van de menselijke verhoudingen omdat ons als humanisten de ontmoeting van mens tot mens het meest bezighoudt.

Als we in onze levensbeschouwing de mens centraal stellen dan moet in onze maatschappijbeschouwing de verhouding tot de medemens vanzelfsprekend een voorname plaats innemen.

Voor een goed begrip van de betekenis van de eerste mei is het nodig de historische groei van de viering van de dag van de arbeid nader in beschouwing te nemen. In de oorspronkelijke opzet is het vooral een demonstratie van de arbeiders tegen onmenselijke verhoudingen in het arbeidsproces. De leuze van de 8-urendag was onverbrekkelijk verbonden aan de meiviering.

Het algemeen kiesrecht werd gepropageerd als hefboom naar een grotere invloed ter verbetering van de sociale omstandigheden. De bewustwording van de arbeidende mens als gelijkwaardige in de maatschappij begint verder om zich heen te grijpen en leidt er toe dat gevoelens van menselijke verbondenheid niet alleen met de eigen groep, maar ook met gelijkgezinden over de hele wereld als een van de diepere betekenissen van de meiviering op de voorgrond treedt. Behoud van de wereldvrede en hulp aan achtergebleven gebieden komen daarmee binnen de gezichtskring. Er ontstaat dus een combinatie van het streven naar een betere rechtsorde van de arbeid en een algemeen menselijk solidariteitsgevoel, waardoor de viering van de eerste mei ook anderen dan de initiatiefnemers gaat aanspreken. Het is niet meer een typische arbeidersaangelegenheid, het is ook geen monopolie van de socialistische beweging meer. In steeds breder kring wordt aandacht besteed aan de betekenis van de eerste mei en daarbij komen naar mijn smaak twee elementen duidelijk op de voorgrond. Hoe staat het met de menselijke verhoudingen in het arbeidsproces en hoe staat het met onze medeverantwoordelijkheid voor het welzijn der mensheid als geheel?

Nu, op deze eerste mei van 1966, is vooral ook die eerste vraag nog hoogst actueel. Of bent u alweer vergeten hoe ons land in opschudding geraakte door het onverhoedse ontslag aan de werkers bij Ankersmit in Deventer? Vooral dat onvoorbereide zonder overleg met arbeidersorganisaties en dat plotseling in het kader van een ondernemingsfusie, waarbij het beter uitkomt een bepaald bedrijf maar stil te leggen, hebben kwaad bloed gezet. Klaarblijkelijk was het personeel in de ogen van de bij deze zaak betrokken ondernemingsleiding niet meer dan een onderdeel van het produktieproces waar men naar believen mee mag manipuleren. Begrijpt u mij goed, ik matig mij geen oordeel aan over de bedrijfseconomische noodzaak om tot sluiting of ingrijpende reorganisatie over te gaan. Dat is een beslissing, die de leiding van de onderneming na rijp beraad zelfstandig moet nemen, maar het is een zo vergaande beslissing, waarbij het levensgeluk van mensen is betrokken, dat het alleen al uit een oogpunt van goede menselijke verhoudingen noodzakelijk is de daaruit voortvloeiende gevolgen zo goed mogelijk te regelen. En daar hoort dan bij tijdige informatie over de voornemens zo mogelijk aan

de betrokkenen zelf, maar anders aan de vakorganisaties als hun belangenvertegenwoordigers en medezeggenschap van deze laatste bij de voorbereiding van dergelijke vergaande beslissingen. In grotere ondernemingen zal dat het beste kunnen worden verwezenlijkt door aan de ondernemingsraad daartoe bepaalde bevoegdheden toe te kennen. Zoals het nu is, is de ondernemingsraad een weinig aansprekende instelling omdat hij in de Wet op de Ondernemingsraden wel op heel voorzichtige wijze van start is gegaan.

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de Commissie-Verdam, die zich heeft beziggehouden met de herziening van het ondernemingsrecht, ook een aantal suggesties heeft gedaan tot een herziening van de Wet op de Ondernemingsraden. Deze Commissie heeft in haar rapport een aantal voorstellen opgenomen tot aanvulling van deze wet om aldus de ondernemingsraden beter geschikt te maken als organen voor open overleg met de leiding van de onderneming en om een verdere ontwikkeling van dat overleg te stimuleren. De regering had reeds op 16 februari 1965 aan de Sociaal-Economische Raad gevraagd haar daarover van advies te dienen, maar heeft zich inmiddels tot diezelfde Soc. Econ. Raad gewend met het verzoek om tussentijds advies uit te brengen over een verplichte inschakeling van de ondernemingsraad bij de besluitvorming omtrent zaken als verplaatsing of opheffing van de onderneming, duurzame samenwerking met andere ondernemingen en een belangrijke uitbreiding of inkrimping van de produktie. Het is nu maar te hopen, dat de daarvoor aangewezen commissie uit de Soc. Econ. Raad met enige spoed tot het opstellen van een advies zal komen en daarbij vooral ook aandacht zal vragen voor een *tijdig* raadplegen van de ondernemingsraad.

In mijn opvatting dat met spoed ook langs wettelijke weg in het belang van goede menselijke verhoudingen in de onderneming veel zal moeten veranderen, ben ik nog gesterkt door de recente gebeurtenissen op de aandeelhoudersvergadering van de Holland-Amerikalijs. Deze bekende scheepvaartmaatschappij waar zeker zeventuizend mensen hun werk vinden zou als een bepaalde groep aandeelhouders hun zin zouden krijgen, eerlang het bedrijf maar moeten beëindigen omdat liquidatie voor de aandeelhouders financieel voordeliger zou uitkomen dan voortzetting. Ook hier wordt weer duidelijk, dat de menselijke verhoudingen geheel uit het oog worden verloren en dat de beslissing over het lot van veler werkgelegenheid te zeer in handen ligt van één belangengroep.

Lezers, nog een ander aspect van de menselijke verhoudingen in de onderneming verdient onze aandacht. Het gaat dan niet om zo vergaande beslissingen als bedrijfsbeëindiging of massaal ontslag maar het raakt de gang van zaken van alle dag. Ben ik in mijn werk onderdeel van de machine of kom ik in mijn werk ook als mens volledig aan mijn trekken? Is de verhouding tot mijn chef alleen maar een gezagsverhouding of treden wij elkaar ook in ons werk allereerst als mens tegenover medemens tegemoet? Heb ik zelf iets te zeggen over de wijze van werken? Deze drie vragen zijn nog wel met meerdere aan te vullen, maar ik hoop dat u daaruit wel ongeveer begrepen hebt wat ik bedoel. Het gaat om een vorm van medezeggenschap in de onderneming in meer individuele zin, waarvoor de ondernemingsraad minder geschikt is, omdat

die veeleer is aangewezen op algemene problemen. Ook voor de vakorganisaties is dit, dacht ik, een nieuw aspect, gelet op het feit dat tot dusverre de activiteiten zich meer op de bedrijfstak als geheel dan op de individuele onderneming richten. Maar juist in het bevorderen van betere menselijke verhoudingen in het werk zie ik voor de toekomst een belangrijke taak voor de vakbondsbestuurders die naast de vakbondsrekenarij ook het gesprek met en over de mens in zijn dagelijkse werk willen intensiveren.

Het streven zal erop gericht moeten zijn iedere werker de plaats te geven, die overeenkomt met zijn capaciteiten en karakter. Het werk zal verricht moeten worden onder optimale werkomstandigheden. Ieders mede-verantwoordelijkheid voor de goede gang van zaken in het bedrijf zal tot uitdrukking moeten kunnen komen. Vooral door eigen activiteit maar ook door mededeling van constructieve voorstellen, niet alleen via een ideeënbus maar ook in gesprekken met de chef, die voor een openhartige gedachtenwisseling daarover toegankelijk moet zijn. Kortom de menselijke verhoudingen in het werk zullen meer dan thans gebruikelijk is, bijzondere aandacht moeten krijgen.

In dit verband wil ik graag aandacht vragen voor een experimenteel onderzoek dat met subsidie van het Ministerie van Economische Zaken zal worden verricht door een van de Nederlandse werkgeversbonden. In een zestal ondernemingen zal de verantwoordelijkheid van de werknemer in zijn dagelijkse arbeid worden uitgebreid en de resultaten daarvan zullen in een rapport worden vastgelegd. Het onderzoek gaat uit van twee veronderstellingen, die op hun juistheid zullen worden getoetst: dat veel werknemers in het algemeen te weinig verantwoordelijkheid zouden dragen in hun dagelijkse arbeid en dat verschijnselen als gebrek aan arbeidsvreugde, minder goede verhoudingen en onbevredigende ontwikkeling der produktiviteit daarvan het gevolg zouden zijn.

Lezers, de mens in de onderneming is een boeiend onderwerp, waar we in de toekomst wel meer over zullen horen. Nu het vandaag de Dag van de Arbeid is, heb ik gemeend daarop alvast uw aandacht te moeten vestigen. En nu over naar het tweede aspect van de meiviering, de algemene menselijke verbondenheid en de daarbij op de voorgrond tredende internationale vraagstukken: wereldvrede en ontwikkelingshulp.

Dat dit vast terugkerende onderwerpen zijn bij de meiviering hoeft geen verbazing te wekken. Zolang er de oorlogsdreiging is, in het huidige tijdsgewricht met het vooruitzicht, van de alvernietigende atombom, zal ieder, die de menselijke verbondenheid op de voorgrond wil stellen een beroep op alle volkeren willen doen om niet tot het gebruiken van geweld over te gaan bij zich voordoende geschillen. Zolang er zo

diepgaande verschillen in welvaartsontwikkeling bestaan tussen het Westen en de ontwikkelingslanden, waarbij ondervoeding en honger realiteiten zijn, zal diezelfde menselijke gebondenheid ons dwingen tot positieve actie voor hulpverlening. Wie op de eerste mei aan het woord is kan daar niet onder uit. Gelukkig weet hij zich gesterkt door de gedachte dat deze onderwerpen bij voortduring de mensheid bezig houden, dat ook ons Humanistisch Verbond het probleem van de atoombewapening en de ontwikkelingshulp een hoge prioriteit toekent en dat regering en parlement zich evenmin aan hun verantwoordelijkheid kunnen onttrekken.

Wat de wereldvrede betreft lijkt mij het meest verontrustend de onverkwikkelijke situatie in VIETNAM. Indien men constateert dat de Verenigde Staten ter afwering van een communistisch gevaar een bewind moeten steunen dat op geen enkele wijze waar kan maken dat het door de bevolking wordt geaccepteerd, dan is daarmee duidelijk dat een oplossing door middel van een vergelijk tussen de strijdende partijen ten zeerste is bemoeilijkt. De afweerstrijd van de Amerikanen zal dan wel eindeloos moeten doorgaan en het gevaar blijft aanwezig, dat de strijd zich verder zal toespitsen. Gelukkig is er in Amerika zelf nu ook een stroming op gang gekomen, die een spoedige beëindiging wil. Van onze kant kan er niet genoeg op gehamerd worden, dat een vreedzame oplossing moet worden nastreefd.

Nog belangrijker voor de wereldvrede is dat uitbreiding van het aantal atoommachten moet worden tegengegaan. Zolang we nog niets kunnen bereiken ter vermindering van de atoombewapening — en de ontwapeningsconferentie in Genève maakt nog geen enkele voortgang — zal het zaak zijn door concentratie van het atoomwapen het gebruik ervan zo goed mogelijk in eigen handen te houden.

Engeland en Frankrijk zouden ervan moeten afzien, ten einde te bereiken dat ook de Duitsers er zich definitief bij zullen neerleggen, dat zij geen atoommogendheid kunnen zijn. Ook de gedachte aan een gecombineerde Europese atoommacht zou ik willen afwijzen. Het lijkt mij, dat in het verband van de NAVO concentratie bij Amerika voor het Westen de beste waarborg biedt voor het afwerend karakter van het atoomwapen. En dat het dan niet zal behoeven te worden gebruikt.

Wat de ontwikkelingshulp betreft zou ik er vooral op willen wijzen, dat een politiek van stabilisatie van grondstoffen prijzen dringend geboden is. De daling van de grondstoffenprijzen der ontwikkelingslanden, waardoor hun eigen inkomsten sterk teruglopen, slokt praktisch 't hele pakket van de verleende ontwikkelingshulp weer op, zodat er in wezen geen enkele verbetering kan intreden. Ook zullen we bereid moeten zijn bepaalde industrieproducten,

lezingen voor de radio

Zondag 8 mei VARA 9.00—9.15 uur:

W. A. VAN OPIJNEN: „De bevrijding is volwassen”.

Dinsdag 10 mei VARA:

„Actueel Humanisme”, een televisieuitzending.

VARA (Ned. I). Voor aanvangstijden: zie programmabladen.

Zondag 15 mei VARA 9.45 uur:

H. J. ROETHOF: „Hoe vertellen wij het onze kinderen”.

Zondag 22 mei VARA 9.45 uur:

G. STELLINGA: „100 jaar Volksonderwijs - 100 jaar Openbaar Onderwijs”.

die in de ontwikkelingslanden worden vervaardigd een kans te geven, waartegenover het Westen zich dan tot de vervaardiging van kwaliteitsprodukten zal moeten beperken. Aanvaarden we deze arbeidsverdeling niet, dan kan er van het industrialisatieproces in de ontwikkelingslanden niets komen. En dat zal bij de onrustbarende groei van de bevolking toch onontkoombaar zijn. Ook al wordt er aandacht besteed aan geboortebepierking. Maar dat zal dan ook betekenen dat daar een industrieel klimaat moet worden voorbereid, waarvoor intensivering van het onderwijs toch wel een eerste voorwaarde is. Zal er dus in de ontwikkelingslanden zelve veel moeten gebeuren, onze medeverantwoordelijkheid gebiedt ons van onze kant met

steeds toenemende energie actief te zijn voor de opvoering van de ontwikkelingshulp en niet te aarzelen een deel van ons nationale inkomen daarvoor beschikbaar te stellen.

Lezers, vandaag is het De Dag van de Arbeid. Wij hielden ons bezig met de menselijke verhoudingen in de onderneming maar ook met die in de hele wereld. Dat is immers de betekenis van de eerste mei: aandacht voor de mens in zijn arbeid maar vooral ook voor de menselijke solidariteit. Het gaat om de mens en om de medemenselijkheid zeggen wij humanisten. Dat geldt ook na de eerste mei. Het houdt ons steeds bezig. Hopelijk u ook.

H. B. ENGELSMAN

RESERVEERT

U

19 mei, hemelvaartsdag voor de

Landdag 1966

WIJ

reserveerden de Singer Foundation (en nog meer) in Laren om met u vooruit te zien, luisteren en praten over

20 jaar op 20 eeuwen

Programma

9.30—10.15	Ontvangst en begroeting in de Singer foyer. Koffie wordt geserveerd.
10.15—10.30	Opening in de Singer Concertzaal.
10.30—12.00	Dr. A. J. Wichers en aansluitend deelnemers-forum:
„De komende 20 jaar, maatschappelijk/cultureel gezien”
De groei in aantal en voorzieningen — de vertrouwensbasis van onze samenleving — humanisme en die vertrouwensbasis — het internationaal perspectief.
12.00—14.30	Lunchpauze. Deze lunchpauze is ruim gesteld om museumbezoek of wandeling in Laren mogelijk te maken.
14.30—16.00	Prof. Dr. van der Veen en aansluitend deelnemers-forum:
„De plaats van de menselijke samenleving in de natuur.”
Wat betekent een „natuurlijk evenwicht” — De rol van de mens — Behoud en bescherming van de natuur en de vooruitgang van de mensheid — voor welke problemen worden wij gesteld en hoe kunnen wij deze tegemoet treden.
16.00	Sluiting. Het museum en de foyer zijn tot 17.00 geopend.

In het Singer Museum kan, naast het eigen bezit, op 19 mei de speciale tentoonstelling van de kunstcollectie W. de Geus van de Heuvel, omvattende kunstwerken uit de 18e en 19e eeuw worden bezichtigd. De sfeervolle entourage van het Singer Museum en de fraaie tuin biedt gelegenheid tot ongedwongen onderling contact.

Lunch: Desgewenst kan, na aanmelding, een lunch voor de deelnemers worden verzorgd op de deel van het typisch Larense dorpscafé „De Boeren-Hofstede” tegen een vergoeding van f 3,75 p.p.

Inschrijving wordt zo spoedig mogelijk verwacht op het Secretariaat van de Gemeenschap „Laren-Blaricum”, t'Schepeltje 6, Laren (NH), tel. (02953) 4433.